

kellott megtalálni a megfelelő embert. Németh Zsolt azt a Székely Istvánt javasolta, aki az egyetemprogramban már bizonyított, őt az RMDSZ vezetése nem utasította el, de a feladatokat megosztotta közte és a Markó Béla bizalmasának számító Nagy Zsolt között. Így kifelé az előbbi, a párt előtt az utóbbi személy vihette az ügyeket. S mivel arra is törekedtek, hogy az irodákba fiatal, jól képzett embereket vegyenek fel, ezzel részben az ifjúsági mozgalmak politikai integrálását is megoldották, vezetőiknek egzisztenciát biztosítva itt.

Ma hét országban összesen több mint ötven iroda működik, ahol váltakozóan kb. 500 munkatársat foglalkoztatnak. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a budapesti magyarságpolitika és az adott országok magyar kisebbségpolitikája számára – a rutinszerűvé vált ügyintézés mellett – rendelkezésre áll egy olyan apparátus és informatikai rendszer, amelyet a magyarországi költségvetés finanszíroz.

## 7. A budapesti kormányzatok támogatáspolitikájáról

Ebben a fejezetben arra teszek kísérletet, hogy áttekintsem a budapesti kormányzatok határon túli magyarság számára kiépített támogatási rendszerét, illetve a külmagyar problémák kezelésére beállított források elosztását. Erre nézve tudományos elemzéseket nem találtam, holott kulcskérdésről van szó.<sup>279</sup> Kiindulópontom az, hogy a kisebbségi magyar közösségek és régiók eddigi történetük során

---

<sup>279</sup> 1994–1995-ben Törzsök Erika a HTMH-ban a támogatáspolitikai reformját megalapozó szakértői bizottságot hozott össze, amely egy kormányhatározat előkészítő anyagát is elkészítette. 1999–2001 között a kormányzati támogatáspolitikai legfontosabb tételeit Misovicz Tibor rendszerezte. Mind-

nem voltak képesek elegendő forrást fölhalmozni önálló fejlődési pályájuk elindításához, a meg-meginduló kísérletek stabilizálásához. Ezért elengedhetetlen a regionális és közösségi központok külső támogatása. Mindez történeti-politikai okokból nem történhet – történt, történik – a nyilvánosság előtt. S így nagyon nehéz ennek az áttekintése és ellenőrzése. De ha ezt szegyenlősen megkerüljük, a szerkezetátalakítás lehetőségét mossuk el.

**7.1. Az előzményekről.** A budapesti kormányzatok 1918 óta a nemzetközi viszonyok és a belső gazdasági és politikai viszonyok függ-

---

két kormányzat alatt próbálkoztam azzal, hogy a támogatáspolitikai döntéseket adatbázisban rendszerezve feldolgozzam. A politikusok szóban támogatták a kutatást, de amikor a konkrét teendőkre került volna sor, mindig kiderült, hogy propagandafeladatra gondoltak, és így nem sok értelme lett volna a munkának. Ugyanekkor Szlovákiában Csáky Pál miniszterelnök-helyettesként összegyűjtötte a szlovákiai magyar intézményeket érintő szlovákiai állami támogatások költségvetését. 2002-ben az OM Nemzeti Kutatásfejlesztési Program keretében Berényi Dénes vezetésével indult egy 60 millió Ft keretösszegű kutatás a határon túli tudományos kutatások hasznosulásáról. Paradox módon a forráselosztók (pl. Egyed Albert) a kedvezményezettekkel (pl. Fórum Intézet, KAM) vizsgálták a kérdést. Ebből eddig egy Tóth-Pál Péter által összeállított kutatómódszertani füzet és Lampl Zsuzsa publikációja ismert. (Lampl Zsuzsa: Ténykép a határon túli felsőoktatási, kutatási és fejlesztési támogatásokról és hasznosulásokról. *Fórum* 2003. 3. sz. 101–118.) A még nem publikált és általam ismert kutatási jelentések a magyarországi felsőoktatási intézmények határon túli tevékenységét foglalja össze. Interjúsorozatuk, amely a támogatókkal és a támogatottakkal folyik, szakszerű interjúelemzés után biztosan felülírja az általam összefoglaltakat. Köszönetet mondok Egyed Albertnek és Fischer-Fülöp Ildikónak, hogy a kutatás eddigi anyagát számomra elérhetővé tették. Az itt olvasható alfejezet – támogatáspolitikai reformjavaslatként – valójában 2002 tavaszán Gáll Kingának, a HTMH akkori elnökhelyettesének készítettem Veress Lászlóval, az IKA akkori irodavezetőjével közösen, Szarka László kritikáját felhasználva. A szöveg javaslat részét kivettem és külön függelékben közlöm. A költségekre vonatkozó összeállítás és a szöveg átdolgozása 2003 végén készült.

vényében különböző módokon gondolkodtak a határon túli magyarság intézményes támogatásáról.

1918–1920 között, a békeszerződés aláírásáig, ahova lehetett, eljuttatták a magyar tisztviselői kar illetményeit. De az intézményhálózatot az impériumváltás után már nem tudták támogatni, egyházak eseti segélyezésén túl. (A Vajdaság tekintetében még ez sem működött.)

1920–1931 között a budapesti kormányzat társadalmi egyesületeken keresztül (Népies Irodalmi Társaság, Rákóczi Szövetség, Szent Gellért Társaság) folytatta támogatáspolitikáját, amely elsősorban a kulturális és demográfiai pozíciók megőrzésére irányult. Romániában ez döntően az egyházi iskolarendszer fenntartását, Csehszlovákiában az önálló magyar politikai pártok és a sajtó (Prágai Magyar Hírlap) működését, míg Jugoszláviában a politikai személyiségek akcióit segítette. A közvetítő intézmények a követségek (vízumdíjak bevételeinek helybeni folyósítása révén), illetve az egyházak voltak. A korszak második felére a sajtó, a pártapparátus és Erdélyben az iskolák támogatására éves, normatív rendszer alakult ki.<sup>279a</sup>

1931–1938/40/41 között, a Bethlen utáni korszakban az egyesületek közbeiktatása helyett a kormányzat a közvetlenebb támogatásra tért át; a normativitás is háttérbe szorult. Az ország gazdasági helyzete sem engedte meg a rendszer továbbfejlesztését.

A bécsi döntések és 1944 között Dél-Erdélybe az egyházakon keresztül, Szlovákiába pedig Esterházy János közvetítésével jutottak el az esetlegesnek mondható és inkább csak tűzoltásra alkalmas segélyek.

1944–1948 között egyedül Románia irányában folyt némi támogatás az FKGP szervezésében, és elsősorban az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalom segélyezésére.

Ezt követően a hetvenes évekig nem beszélhetünk szervezett támogatásokról. Könyvajándékokról, a hatvanas évektől könyvkiadási cserékről volt szó. (Pl. Magyarország ugyanannyi könyvet vihett be Romániába, mint amennyit onnan exportált. Ezért magyarorszá-

<sup>279a</sup> A két világháború közti támogatási rendszerről. Bárdi Nándor: Keleti akció... i. m., Angyal Béla: Érdekvédelem és önszerveződés... i. m.

gi kiadóknak – közös kiadási akciók keretében – ott adták ki nagy példányszámban a magyar klasszikusokat. De ez már a hatvanas évek közepétől állandó diplomáciai feszültséget, vitákat hozott.) A magyar kulturális termékek különösebb nehézség nélkül voltak hozzáférhetők Kárpátalján, Felvidéken és a Vajdaságban. Az MSZMP KB Agitációs Propaganda Bizottság 1969-es határozata nyomán magyar előadóművészek, írók, tudósok „nagy számban”, szervezeten utaztak a szomszédos országok magyar lakta területeire.<sup>280</sup> Ez a folyamat a hetvenes évek közepére – Jugoszlávia kivételével – beszűkült, elgyöngült. Ettől kezdve megnőtt – különösen Romániában – a magyar nagykövetségek, konzulátusok kulturális közvetítő szerepe. Románia esetében a nyolcvanas években a különböző informális szerveződések határozták meg a kapcsolattartást. Az ide irányuló „támogatás” esetében – döntően a nyolcvanas évtized második felében – a kulturális segélyezésen és kapcsolattartáson túl a szociális, egészségügyi támogatások szerepe nőtt meg. Ezt egészítette ki 1989–1990 telének eufóriája, amelynek egyik fő vonása a Magyarországon jelentkező tömeges szolidaritás-élmény, a következménye pedig az, hogy a romániai magyar társadalom azt élhette meg, hogy nincs egyedül, figyelnek rá, kézzelfoghatóvá lett egy nagyobb közösséghez való tartozása. A szimbolikus tett valóságos élményt jelentett (és nemzetiesített).

*Az 1989 utáni időszak első korszaka 1994-ig tartott:* ekkor épültek ki a határon túli támogatáspolitikai első intézményei, a HTMH, és az Oktatási Minisztérium – nevét többször változtató – határon túli ügyekkel foglalkozó (fő)osztálya. A Miniszterelnökség, illetve a HTMH mellett az Illyés Alapítvány, a Kézfogás Alapítvány, a Teleki László Alapítvány, a Pro Professione Alapítvány, az Egészségügyi Minisztériummal szerződéses kapcsolatban a Segítő Jobb Alapítvány, a Mocsáry Lajos Alapítvány jött létre magánalapítványi formában a forrás-újraelosztás érdekében. Ezt az időszakot a következők határozták meg:

<sup>280</sup> Erre vonatkozó összesítést ad az MSZMP KB Agit. Prop. Osztály jelentése MOL 288. fond 41. csop. 197. őe.

a) A határon túli magyar intézmények rohamos revitalizációja és az intézményteremtési robbanás. Az általánosan elfogadott elképzelés ekkor az volt, hogy az intézményalapítást segíteni kell, s a kisebbségi társadalom majd (nemzeti autonómia keretében) fenn tartja és működteti a kiépült rendszereket. Egyszerre volt jelen a régi intézmények újbóli beindításának programja és a pozícióik visszaszerzésének és az új intézmények létrehozásának kísérlete. S ebből sorozatosan konfliktusok is keletkeztek: ki, mit, kiket, hogyan képvisel, s ezért milyen támogatásokra érdemes?

b) A budapesti kormányzatok (a Németh-, az Antall-, a Boross-) a magyarságpolitika helyét és súlyát kívánták megalapozni a kormányzati munkán belül. Helykeresés folyt, amelyben a gazdaság szerkezetének átalakítása és a nemzeti érdekek képviselete mellett ez a téma az állandó válságkezelés tárgya lett.

c) Ebben a munkában a politika (pártok és személyek), valamint a társadalomépítés támogatása teljesen összekapcsolódott/összekeveredett. Ez vezetett ahhoz, hogy ebben az időszakban keletkeztek a legnagyobb támogatáspolitikai botrányok is (Hódi-ügy, Szőcs-ügyek). A döntések, támogatások elsősorban a személyes ismeretségi és bizalmi viszonyokon alapultak.

*1994-től indult el a támogatáspolitikai „társadalmiasítása” az előkuratóriumok, ösztöndíjtanács, szakmai előzsűrik létrehozásával. Ez kb. 300–350 határon túli értelmiségit vont be a döntésekbe. Mindez egyszerre kívánt politikai és szakmai legitimitást adni a döntéseknek. Volt ahol ezek az alkuratóriumok döntően szakmai alapon szerveződtek (Szlovákia), és volt ahol bizonyos alkuratóriumok politikai, míg mások szakmai alapon jöttek létre (Románia – IKA, illetve ugyanott a Könyves Céh). Ugyanekkor Magyarországon az addigi magánalapítványokból közalapítványokat hoztak létre, pártdelegáltakból álló kuratóriumokkal (IKA, Új Kézfogas).*

*1998 után ez annyiban változott meg, hogy a gazdasági állapotokból is adódóan jelentősen megnövelt támogatási rendszerben erőteljesebben megjelentek a stratégiai programok, amelyek főként magyarországi kezdeményezések voltak.*

*A 2002-es kormányváltás után a határon túli politikai szervezeteknek megnőtt a beleszólási lehetőségük az ún. stratégiai progra-*

mokba. Míg az előző két kormányzati ciklusban egyértelmű volt, hogy Tabajdi Csaba, illetve Németh Zsolt a politikai akaratervényesítés és a forráselosztás kulcsembere, addig az új baloldali kormány időszakában több hatalmi központ között (Külgügyminisztérium, Ifjúsági- és Sport Minisztérium, Miniszterelnöki Hivatal) automatikusan megnőtt az első számú határon túli politikai vezetők, döntően Markó Béla befolyása – aki többször és egyértelműen megfogalmazta, hogy a romániai magyarságra vonatkozó támogatáspolitikai ügyekben az erdélyieknek kell dönteniük.<sup>281</sup>

**7.2. Új helyzet a kilencvenes évek végén.** A kilencvenes évek intézményteremtői abban gondolkodtak, hogy a magyar kisebbségi intézményhálózatok – amelyek a határon túli magyar társadalmaknak szerkezeteket adnak és ezzel a nemzeti autonómiák/magyar kulturális pillérek alapját képezik – az elindulásban segítő magyarországi támogatást követően saját társadalmuk erejéből működhetnek. Ez azonban nem így történt. *Ma ezt az úgynevezett magyar intézményrendszert döntően magyarországi támogatásokból próbálják működtetni.* Ebből adódóan az évenkénti és esetleges forrásgyűjtés nem teszi lehetővé hosszú távú működési stratégia kialakítását, így ezen intézményektől nehezen kérhető számon a hatékonyság. Egy másik következmény az, hogy a forrásokért, illetve a forráselosztásért folytatott harcban a politikai eliteké lett a döntő szerep. Ezzel a társadalomépítés gyakorlatilag alárendelődött az érdekvédelmi, politikai munkának. Így politika- és politikusfüggővé vált, amely a kisebbségi társadalom stabilitását, belső kontrollmechanizmusait gyöngítheti. Nem politikusellenességről van szó a részemről, csak tudatosítani szeretném: a kisebbségi társadalmak hosszú távú fejlődése szempontjából a jelenlegi helyzet azt a veszélyt hordozza magában, hogy a politika nem rendelkezik megfelelő társadalmi visszajelző rendszerrel, társadalmi kontrollal. Így a kisebbségi társadalom csak

<sup>281</sup> 2002. szeptember 5-i találkozójukon Kovács László „Markó Béla felvetésére válaszolva megerősítette: alapelvként fogadták el, hogy az összegek leosztási módjáról maguk a határon túli magyar közösségek döntsenek.” *RMDSZ Tájékoztató* 2002. szeptember 5.

az elitek politikai konstrukciója marad(hat), és – miközben rohamosan pauperizálódnak – nem válhat szerves társadalomszerkezeti egységgé.

### 7.3. A támogatáspolitikai mai rendszere és problémái

#### 7.3.1. Szervezeti keretek:

*a) Minisztériumi, köztestületi keretek:* KÜM (Kisebbségi Koordinációs Keret), OM (Határon Túli Magyarok Főosztálya), OM (Nemzetközi és Határon Túli Felsőoktatás Fejlesztési Programiroda), NKÖM (Nemzetiségi és Határon Túli Főosztály), Ifjúsági és Sport Minisztérium, MTA (Domus Program, Arany János Alapítvány).

A minisztériumi költségvetési kereteken túl fontos, hogy ezek a szervek a magyarországi támogatási források egy részét a határon túli magyar pályázók számára is elérhetővé tették (pl. Nemzeti Kulturális Alapprogram, Országos Tudományos Kutatási Alap).

Ezek között a keretek között célprogramokba lehet bekapcsolódni, vagy eseti pályázatok nyújthatók be (pl. Kisebbségi Koordinációs Kerethez). Ezen a szinten jelenik meg legerőteljesebben a hosszú távú működtetés kérdése. A támogatási igény – több éves stratégiában előre gondolkodva – már nem segélyezés, hanem alapfeladat, és a normatív finanszírozás kérdése, hisz valahogy súlyozni és értékelni kell a forráselosztás során. Ezért bár minden évben újra kell pályázniuk az egyes intézményeknek, de az apparátus jól tudja, hogy mely intézmények azok, amelyek „évek óta be vannak állítva”, és valamilyen jogcímen – de döntően nem működési költségként – rendszeresen megkapják a fönntartáshoz szükséges támogatást.

*b) (Köz)Alapítványok:* Illyés Közalapítvány (IKA), Apáczai Közalapítvány (AKA), Segítő Jobb Közalapítvány (SJ), Mocsáry Alapítvány (MA), MTA Arany János Alapítvány, Új Kézfogás Közalapítvány (UKK). Az alapítványok pályázati tematikája teljesen változó. Ennek két szélső esete az IKA, amely szinte mindenfajta pályázattal foglalkozik és az AKA, amely kizárólag a célprogramjaiba illeszkedő pályázatokat fogad el.

A közalapítványoknál (a pártok és a közigazgatás delegálta) kutatóriumok hozzák az ügyvezetők által előkészített anyagok alap-

ján a döntéseket (társadalmi munkában). A kuratóriumok szakmai és politikai legitimációja változó, a határon túli előkuratóriumi rendszer az IKA, az ÚK és a Segítő Jobb esetében működik. A többi alapítványnál a határon túli képviselők vagy a kuratóriumban vesznek részt, vagy eseti szakértőként kéri föl őket egy-egy program elbírálására.

c) Stratégiai programok:

*A határon túli felsőoktatás-fejlesztési program keretében:* Sapientia Alapítvány, illetve az EMTE támogatása, a komáromi egyetem és a tervezett vajdasági egyetem projektje, valamint a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola – rendszeressé váló – költségvetési támogatása. Ezekben az esetekben egy-egy jól körülhatárolt és Magyarországról elindított célprogramról van szó. Itt a politikai és a szakmai fejlesztési logikák az előbbiek javára történő egyensúlyvesztettség mellett alapvető problémát jelent az, hogy a finanszírozó hogyan érvényesítheti elképzeléseit (pl. minőségbiztosítási elvárásait), ha az intézmény már határon túliakból álló önálló vezetőséggel működik.

A legsikeresebb stratégiai programnak a *Délvidéki Alap* tevékenységét tartom. A jugoszláviai háború befejezése után ebből segítették a vajdasági magyar intézményépítést. Elsősorban oktatási és szociális célú beruházásokat támogattak.

Ugyanide sorolható a *kedvezménytörvény végrehajtásához szükséges források elosztása*. Ez különböző keretek között történik. Részletei: az ajánló irodák működési költsége, utazási kedvezmények, egészségügyi ellátás a Magyarországon munkát vállalóknak<sup>282</sup>, diákkedvezmények, pedagógus-továbbképzés és külön kedvezmények, kihelyezett képzések, szülőföldön nyújtható oktatási támogatás, a magyar nyelvű kulturális intézmények támogatása.

<sup>282</sup> Ez nem valósult meg a kedvezménytörvény tartalma szerint. 2002 januárjában nem állt rendelkezésre erre semmilyen összeg és nem hozták létre azt a közhasznú szervezetet sem, amelynek ezt a feladatot el kellett volna látnia. Ezért a 2332/2001. Kormányhatározat 5. pontja ideiglenesen a Segítő Jobb Alapítványt jelölte ki a feladatok ellátására. Ehhez azonban nem biz-



A felsorolt feladatok egy része (például a legutóbb említett) természetesen a kedvezménytörvény előtt is létezett, de csak most sorolták a törvény hatálya alá.

*d) Befektetési alapként* működik a Corvinus Rt., amely a Kárpát-medencébe irányuló magyarországi tőke kivittet segíti elő. Ennek a támogatási formának azonban az előbbiektől eltérően az üzleti élet szabályai szerint kell működnie. Ez a gazdasági és pénzügyi törvényszerűségekből és szabályokból adódik. Ha ettől eltér és ebből vesztesége származik, annak kezelése már politikai kérdés.

*e) Költségvetési szempontból* még a határon túli támogatások körébe tartozik a Duna Televízió, a Teleki László Alapítvány finanszírozása, illetve néhány társadalmi szervezet (például a Pro Hungaris Alapítvány<sup>283</sup>) támogatása.

**7.3.2. Arányok és aránytalanságok a támogatáspolitikában.** A következő összeállítás a Magyar Köztársaság 1989 utáni éves költségvetéseinek végrehajtásáról szóló, a Magyar Közlönyben megjelent törvények alapján készült. Természetesen 2003 és 2004 tekintetében – mivel még nem készülhetett el a zárszámadási törvény – csak a tervekkel számolhattam. Azért választottam ezt a forrás csoportot, mert így a pótköltségvetések és átirányítások is megjelenhetnek, nem beszélve arról, hogy a „tényleges kifizetésekkel” számolhatunk. Az utóbbi kifejezést azért raktam idézőjelbe, mert mint pl. az Apáczai Közalapítványnál (a Szakképzési Alap) vagy a Duna Tv esetében (éveken át az előfizetői díjak 24%-a került ide), más jelentős források is rendelkezésre álltak. Ugyanide tartoznak azok a tételek, amelyek részben határon túli célokat szolgáltak: Kereske-

---

tosítottak fedezetet. Így a SJ a Magyar Igazolvánnyal jelentkező személy számára nem a kedvezménytörvény, hanem a Szociális és Családvédelmi Minisztériummal kötött szerződése alapján biztosított ellátást. Tehát nem a határon túli magyar munkavállalóként, hanem határon túli magyarként kapta az egészségügyi szolgáltatás-támogatást.

<sup>283</sup> A határon túli magyar könyvtárak ellátására az OSZK szakmai háttérével, a NKÖM támogatásával működtetett alapítvány.

delemfejlesztési Alap<sup>284</sup>, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Kisebbségekért Díj, Nemzeti Kulturális Alapprogram<sup>285</sup>, ITD Hungary, a társadalmi szervezetek támogatása fejezetekben. Szintén nincs benne az összeállításban a magyarságpolitika működtetési költségeinek egy része. Csak a HTMH költségvetését tudtam megragadni önálló tételként. Más minisztériumokban (BM, OM, NKÖM) pontos létszám- és költségvetési adatokra volna szükségem ehhez. De ezeket nem sikerült beszerezni. A zárszámadási törvénnyel számolni azzal a hibalehetőséggel is járhat, hogy a maradvány-, illetve a még el nem számolt összegeket nem tudom megragadni.

Itt csak arra törekedtem, hogy a legfontosabb arányokat érzékeltessem. A támogatási rendszer részletes átvilágítása egy külön vizsgálat tárgya. A jelenlegi helyzetet az is jellemzi, hogy a következő táblázathoz hasonló részletes kimutatásról nincs tudomásom, és a szakigazgatásban dolgozók sem tudtak ilyenről. A Magyar Közlönyön túl néhány, a régi Művelődési és Közoktatási Minisztériumban, illetve Misovicz Tibor (a HTMH elnökhelyettese a 2002 előtti kormányzati ciklusban) által készített költségvetési összeállítás állt rendelkezésemre. De ezek a költségvetési törvényből és nem annak végrehajtásából indultak ki. A Duna Tv („műsorterjesztésének támogatása”) felvételét is meg lehet kérdőjelezni, ezért az összesítést e nélkül is elvégeztem. Azért ragaszkodtam ennek a felvételéhez, mert úgy gondolom, hogy a közös média, illetve kommunikációs tér megeremtése volt az évtized első meghatározó magyarságpolitikai programja. Ezt követte a felsőoktatás-fejlesztés, majd a kedvezménytörvény végrehajtása. A táblázatos forma mindenkinek lehetőséget ad a kívánt csoportosításra és arra, hogy hibáimat korrigálhassa. A különböző fejezetekben szereplő tételsorokat egyben közlöm, lábjegyzetben megadva eredeti leelőhelyüket. A minisztériumonkénti részösszegekkel épp a megbonyolított voltuk miatt nem

<sup>284</sup> 1993-1994-ben közel 100 millió Ft-ot költött határ menti gazdasági programokra. TLA Kv. 3027/2003

<sup>285</sup> Ebből a határon túli magyarok részesedését Elekes Botond, a NKÖM volt főosztályvezetője 2001-től évi 100 millió forintra becsülte.

## A magyar állami költségvetésből a határon túli magyarok

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
<b>II. Országgyűlés / Társadalmi szervezetek támogatása</b>							
Magyarok Világszövetsége				200,0	200,0	180,0	220,0
Duna Televízió – Hungária Tv Alapítvány			300,0	1740,0 + 294,7	2400,0	2769,5 <sup>4</sup>	2353,5 <sup>5</sup>
<b>VII. Miniszterelnökség (1998-ban a X. fejezet, 1999-2001 XVIII. fej. Külügyminisztérium)</b>							
Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatala	44,0 <sup>7</sup>	42,3 <sup>8</sup>					
Határon Túli Magyarok Hivatala			65,2	155,5	166,6	175,0	215,3
Kisebbségi koordinációs (2004-ben határon túli koordinációs) keret					43,0	34,0	75,5
Kézfogás (1996-tól) Új Kézfogás Közalapítvány			(150,0) <sup>14</sup>	(100,0) <sup>15</sup>	(100,0) <sup>16</sup>	200,0	300,0
Illyés Alapítvány (1991-ben: Határon Túli Magyarsáért Alapítvány 1995-től közalapítvány)	15,0	15,0	(35,9 + 250,0) <sup>18</sup>	300,0	615,0 <sup>19</sup>	312,0	450,0
Ady ösztöndíj							
Pro Hungaris Kulturális és Értékközvetítő Alapítvány támogatása						8,5 <sup>22</sup>	0,0
Határon túli sajtó támogatása				60,0	33,3		
Pro Professione Alapítvány					200,0		
Kárpátaljai Alap							
Délvidéki Alap							
Magyarország 2000 konferencia							
Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány							
Határon túli magyar felsőoktatás fejlesztése							
Az Sztv. végrehajtására							
Nevelési okt., tankv., taneszk. tám.							

## támogatására fordított tételek 1990–2004 között

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	
162,6	183,7 <sup>1</sup>	212,4 <sup>2</sup>	256,9 <sup>3</sup>					1615,6	2,04%
662,3 <sup>6</sup>	1031,0	1124,0	984,9	1425,6	1425,6	1096,4	1279,0	18886,5	23,91%
254,5	297,5	655,8 <sup>9</sup>	1294,6	3888,0 <sup>10</sup>	3006,9	743,0	698,9	6181,3	7,82%
292,3	90,2	83,0 <sup>11</sup>	83,0	(241,3) <sup>12</sup>	(241,3) <sup>13</sup>	560,0	324,0	2067,6	2,61%
305,5	340,0	302,3 <sup>17</sup>	296,0	546,0	546,0	560,7	560,7	4307,2	5,45%
453,3,	506,0	801,1 <sup>20</sup>	1684,3 <sup>21</sup>	1021,2	1021,2	1021,2	1021,2	9172,2	11,61%
							90,0	90,0	0,11%
0,0	10,0	9,8 <sup>23</sup>	9,6	14,6	14,6	14,6	11,3	93,0	0,11%
								93,3	0,11%
								200,0	0,25%
							50,0	50,0	0,06%
				502,0			200,0	702,0	0,88%
	13,0	5,7		35,6 <sup>24</sup>				54,3	0,06%
	50,0	39,2 <sup>25</sup>	(19,2) <sup>26</sup>		60,0	50,0	60,0	278,4	0,35%
				(1958,0) <sup>27</sup>	(1838,0) <sup>28</sup>	1958,0	1894,0	7648,0	9,68%
						297,7	150,0	447,7	0,56%
					(1200) <sup>29</sup>	1200	1700,0	4100,0	5,19%

Költségvetési fejezet / Célleírányzat		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	Református Világszövetség európai nagygyűlése megrendezésének támogatása							
XVII. Művelődési és Közoktatási Minisztérium								
	Határon túli könyvkiadás támogatása		21,5	49,0	56,6	73,9	39,9	0,0
	Szakosztályi keret <sup>30</sup>	4,7	3,7	9,0	11,2	18,1		
	Szomszédos országok diákjainak támogatása			19,7	47,3	65,2	30,4	280,0
	Határon túli magyar pedagógusok továbbképzése				31,2	53,3	36,9	0,0
	Erdélyi Magyar Templomok Alapítvány						10,0	
	Tankönyvkiadás		2,0	6,0	14,3	20,0		
XVIII. Külügyminisztérium								
	Teleki László Alapítvány <sup>31</sup>		83,0	177,3	271,0	101,8	66,8	70,0
	Horvátországi újjáépítés támogatása							
	Kárpátaljai árvízkarosultak támogatása							
	Lendvai Művelődési Ház							
	Esély a stabilitásra Közalapítvány (Szegedi folyamat)							
	Jó Szomszédtság (Nyíregyházi folyamat)							
	Erdély Magyarágért Alapítvány támogatása							
	Társadalmi kapcsolatok és határon túli magyarság külpolitikai támogatása							
	A Magyar Igazolvány miatt szükséges konzuli alrendszer informatikai hátterének kiépítésére							
XX. Oktatási Minisztérium								
	Határon túli magyarok oktatási és kulturális támogatása							
	HatTúli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítvány							

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	
					250,0			250,0	0,31%
0,0	0,0							240,9	0,30%
								46,7	0,06%
0,0	0,0							442,6	0,56%
0,0	0,0							121,4	0,15%
								10,0	0,01%
								42,3	0,05%
70,0	70,0	62,2	79,7	87,7	103,7	135,7	101,7	1461,4	1,85%
		202,0	0,0	0,0	0,0			202,0	0,25%
		85,0	0,0	200,0	0,0	0,0		285,0	0,36%
				100,0				100,0	0,12%
			350,0	200,0	300,0	100,0	125,0	1075,0	1,36%
							125,0	125,0	0,15%
				30,0				30,0	0,03%
							23,0	23,0	0,02%
					2020,16 <sup>32</sup>			2020,16	2,55%
	237,4	183,9 (455 a terv)	169,2 (400 a terv)	258,0 <sup>33</sup>	651,9	1365,0	1023,0	3888,4	4,92%
	0,0 <sup>34</sup>	100,0	(159,0) <sup>35</sup>	(106,2) <sup>36</sup>	(50,0+ 250,0) <sup>37</sup>	200,0	865,2	1,09%	

Költségvetési fejezet / Célelőirányzat		1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	OM-MTA határon túli kutatás támogatás <sup>38</sup>							
	Márton Áron Szakkollégiumért Alapítvány							
	Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Alapítvány							
	Selye János Egyetemért Alap.							
<b>XXI. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium</b> <sup>40</sup>								
	Külföldön élő magyarok ellátását segítő alapítvány				110,0	120,0	140,0	180,0
	Segítő Jobb Alapítvány							
	Mocsáry Alapítvány			22,0	30,0	30,0	25,0	20,0
	Kárpátaljai árvízkárosultak támogatása			6,0 <sup>42</sup>		20 <sup>41</sup>		
<b>XXIII. Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma</b>								
	Határon túli magyar színházak támogatása							
	Határon túli magyarok kulturális támogatása					7,4 <sup>46</sup>	5,8	206,4
	Határon túli csángó magyarok kulturális támogatása							
	Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága							
<b>XXIV. Ifjúsági és Sportminisztérium</b>								
	Határon túli fiatalok együttműködési programja							
	Határon túli magyar gyermek és ifjúsági szervezetek és ernyőszervezetek támogatása							
<b>XXV. Informatikai és Hírközlési Minisztérium</b>								
	Határon túli magyarok informatikai támogatása							

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	
		30,0	(30,0) <sup>39</sup>	(30,0)	(30,0)	(30,0)	(30,0)	180,0	0,22%
							30,0	30,0	0,03%
							110,0	110,0	0,14%
							770,0	770,0	0,97%
190,0	190,0	220,0	0,0	0,0	0,0	0,0		1150,0	1,45%
			280,0	290,0	290,0	304,0	250,0	1414,0	1,79%
20,0	20,0	49,2	45,2	70,0	77,7	81,6	60,0	548,7	0,69%
							20,0 6,0	20,0 6,0	0,02%
19,5 <sup>43</sup>	60,0+ 18,1 <sup>44</sup>	70,0+ 1,9 <sup>45</sup>	75,0	76,0	82,6	80,0	100,0	583,1	0,73
235,1	525,0	126,7	278,6 + 74,8	258,0	278,6	250,0	270,0	2516,4	3,18%
		0,0	0,0	51,2 <sup>47</sup>	94,6	100,0	100,0	345,8	0,43%
20,0+ 30,0 <sup>48</sup>	33,9 <sup>49</sup>	32,0	40,0	43,0	43,0	45,0	42,5	329,4	0,42%
		0,0	46,6	70,8	75,10	136,0	65,0	393,5	0,49%
							30,0	30,0	0,03%
							300,0	300,0	0,37%



Költségvetési fejezet / Célelőirányzat	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
XXXIII. Magyar Tudományos Akadémia							
Határon túli magyar tudósok támogatása							
Arany János Közalapítvány támogatása							
Szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény végrehajtását biztosító előirányzatok							
Belügyminisztérium A magyar igazolvány, a magyar hozzátartozói igazolvány kérelmek feldolgozása illetve az okmányok gyártásának költségei (2002. júniusi kormányhatározat)							
Mindösszesen (millió)	41,7	152,3	934,1	3321,6	4167,6	4033,8	4370,2
Összesen a Duna Tv nélkül (millió)	41,7	152,3	634,1	1086,3	1767,6	2017,0	1622,9
A támogatások %-os aránya a kiadási főösszeghez viszonyítva a Duna Televízióval	-	-	0,798	0,228	0,234	0,204	0,197
A támogatások %-os aránya a kiadási főösszeghez viszonyítva a Duna Televízió nélkül	0,006	0,016	0,054	0,074	0,099	0,105	0,073
A támogatások értéke USD-ben <sup>53</sup> (millió)	0,659	2,038	12,501	36,088	39,642	32,093	28,619
Összes költségvetési támogatás növekedési dinamikája Előző év 100%)	100%	365%	613%	355%	125%	96%	108%
Összes költségvetési kiadási főösszeg növekedési dinamikája (Előző év 100%)	100%	147,9%	123%	124%	122,5%	110%	112%
Központi költségvetés kiadási főösszege (milliárd) <sup>52</sup>	1990 642,266	1991 950,095	1992 1170,283	1993 1451,196	1994 1778,432	1995 1968,397	

<sup>1</sup> Ez a tétel, 1998-ban a Miniszterelnökség fejezetében szerepelt.

<sup>2</sup> A KÜM fejezetében szerepelt

<sup>3</sup> Ua.

<sup>4</sup> A XVIII. fejezetben az MKM-hoz sorolva

<sup>5</sup> Ua.

<sup>6</sup> A I. fejezethez az Országgyűlés kiadásaihoz sorolva: Hungária Televízió Közalapítvány támogatása.

<sup>7</sup> Mivel itt egy összevont összegről van szó, egy – a korabeli vezetők szerint – paritásos elven működő

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Össz.	
		5,0	1,5	(47,0)	(47,0)	47,0	47,0	194,5	0,25%
				100,0	100,0	100,0	100,0	400,0	0,50%
				2549,5 <sup>50</sup>	824+ 71,5+ 1042,8 <sup>51</sup>	?	?	4487,8	5,68%
2715,1	3645,8	4301,2	6179,3	12053,0	12563,1	10575,9	11941,3	78976,5	
2052,8	2614,8	3177,2	5194,4	10627,4	11137,5	9479,5	10662,3	60090,0	
0,100	0,130	0,122	0,163	0,269	0,215	0,199	0,194		
0,076	0,094	0,090	0,137	0,237	0,191	0,178	0,173		
14,538	12,332	18,124	21,891	42,084	46,221	46,777	57,432		
62%	134%	162%	143%	195,0%	103,9%	105%	112,9%		
122%	104%	125%	108%	118%	130%	91/116% <sup>54</sup>	115,4%		
1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
2209,118	2703,051	2801,855	3510,634	3788,276	4470,903	5826,868	5310,575	6132,435	

intézményben (közel annyian foglalkoztak határon túli ügyekkel, mint a hazai kisebbségekkel), az összeget megfeleltem az éves részösszeg kiszámításakor.

<sup>8</sup> Ua.

<sup>9</sup> 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében.

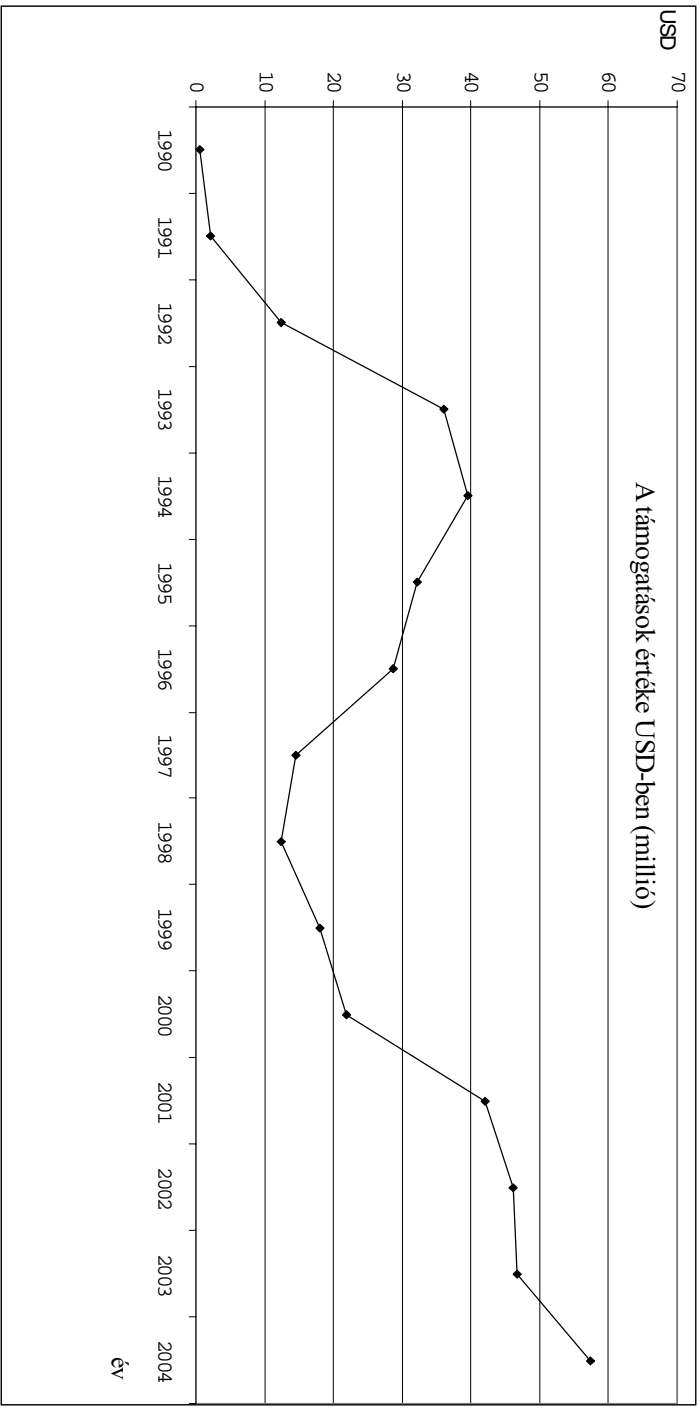
<sup>10</sup> Ebben benne foglaltatik: 422,1 M forint mint költségvetési terv a HTMH részére; a 2231/2001. Kormányhatározat 904,1 M forintnyi átcsoportosítása. (Nem közlik, hogy honnan származik az összeg.); 492 M forintot a 2374/2001. Kormányhatározat alapján a költségvetés általános tartalékából célélő-

rányzatként. Egyben hatályon kívül helyezte a 2253/2001. kormányhatározatot, amely 202 M forintot csoportosított át az OM határon túli oktatás fejezetébe, valamint 302 M forintot a KÜM határon túli felsőoktatás fejlesztés fejezetbe. (Nem közlik, hogy honnan származik az összeg.); 343,4 M forint, a 2318/2001. Kormányhatározat alapján a költségvetés általános tartalékából.; 241,3 M forint a KKK; 1958 M forint a határon túli felsőoktatás fejlesztésének támogatására szolgáló tétel.

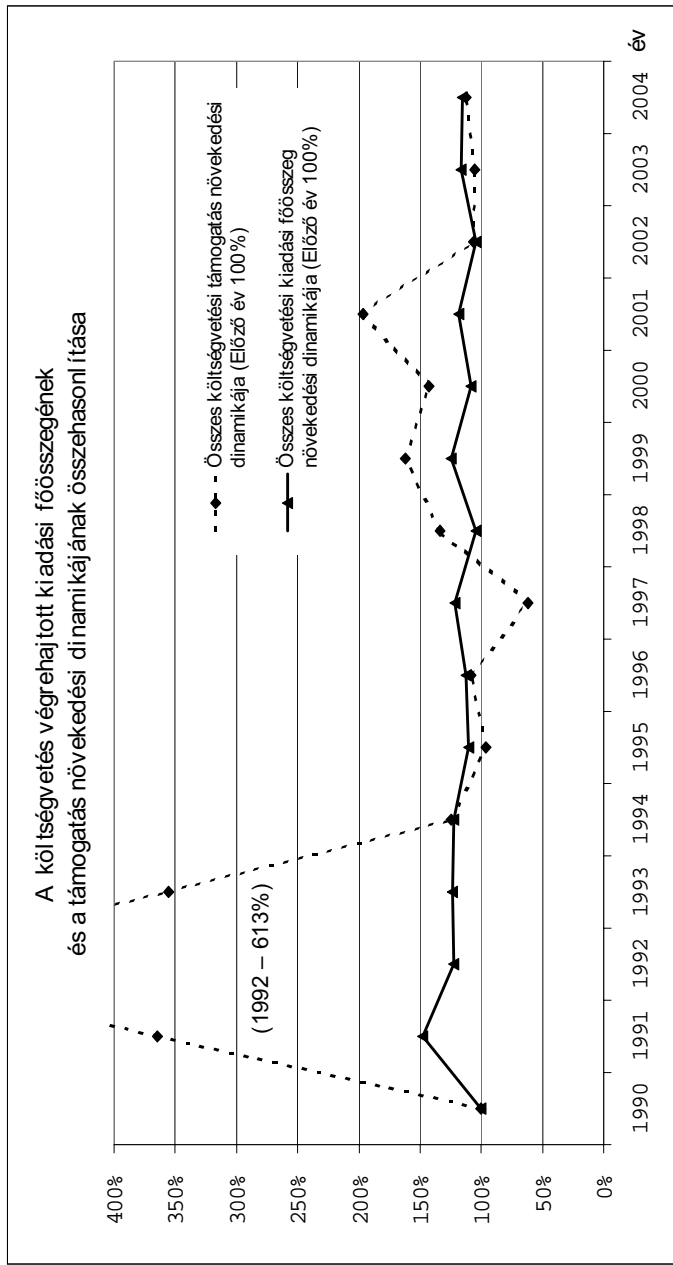
- <sup>11</sup> 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.
- <sup>12</sup> A KÜM fejezetében, a HTMH kiadásai között található.
- <sup>13</sup> HTMH kiadásai között található.
- <sup>14</sup> Az Illyés Alapítvány forrásaiból.
- <sup>15</sup> Az Illyés Alapítvány forrásaiból.
- <sup>16</sup> Az Illyés Alapítvány forrásaiból.
- <sup>17</sup> 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.
- <sup>18</sup> A költségvetés általános tartalékából a határon túli magyarság támogatására fordított kiadásokból.
- <sup>19</sup> A költségvetés tartalék alapjából a Boros-kormány 400 millió Ft-ot megítélt az Illyés Alapítványnak, amelyből 300 millió kerül át az Új Kézfogás Közalapítványhoz, 100 millió pedig visszakerült a pótköltségvetésbe.
- <sup>20</sup> 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.
- <sup>21</sup> A 800 milliós beállított költségvetési kiadáshoz a tartalékalapból rendeltek még 900 millió forintot. Ez utóbbi összegből 300 millióval a Duna Tv-t, 300 millióval a határon túli magyar médiát, pályázatokon keresztül és 300 millióval a határon túli tv-stúdiók felszerelését támogatták.
- <sup>22</sup> 1995,1996-ban az MKM fejezetében.
- <sup>23</sup> 1999, 2000, 2001 a KÜM fejezetében található.
- <sup>24</sup> A KÜM fejezetében.
- <sup>25</sup> 1999, 2000-ben a KÜM fejezetében.
- <sup>26</sup> Az összeg a TLA költségvetésében jelent meg.
- <sup>27</sup> Az összeg a HTMH költségvetésében jelent meg.
- <sup>28</sup> A HTMH kiadásai között szerepel.
- <sup>29</sup> A 2012/2002. Kormányhatározat 1200 M forintot az oktatási-nevelési támogatásra a költségvetés általános tartaléka terhére a KÜM részére ítélt meg, amelyet az IKA használhatott fel céltámogatásként. A 2124/2002. Kormányhatározat lehetővé tette, hogy más, a kedvezménytörvény hatálya alá tartozó támogatásokra is felhasználható legyen. A KÜM-HTMH-hoz rendelt összeget, szerződéssel az IKA osztotta tovább, 300 milliót oktatási és nevelési támogatásként, 900 milliót pedig határon túli szervezetek, egyházak infrastrukturális támogatására.
- <sup>30</sup> A keretösszeg átkerült a Nemzeti Kulturális Alapba.
- <sup>31</sup> 1998-ig a Miniszterelnökség fejezetében szerepelt.
- <sup>32</sup> A 2002/2002. Kormányhatározat a Magyar Igazolvány miatt szükséges konzuli alrendszer informatikai hátterére. (Nem közli, hogy honnan származik az összeg.)
- <sup>33</sup> A költségvetési tervben 400 M szerepelt.

- <sup>34</sup> A Szakképzési Alapból kapott támogatások 1999: 500 M, 2000: 650 M, 2001: 686 M, 2002: 650 M, 2003: 700 M.
- <sup>35</sup> Külön kiadásként nem szerepelt, de más tételből ezt az összeget biztosították.
- <sup>36</sup> Külön kiadásként nem szerepelt, de 50 milliót más tételből biztosítottak, 50 + 6,2 millió pedig az Informatikai Titkárságtól érkezett.
- <sup>37</sup> Külön kiadásként nem szerepelt, de 50 milliót más tételből biztosítottak, 250 millió pedig a Foglalkoztatási és Munkügyi Minisztériumtól érkezett.
- <sup>38</sup> Domus Program, amelybe az OM és az MTA egyaránt évente 30-30 millió forinttal vesz részt.
- <sup>39</sup> Nincs külön fejezetként elkülönítve 2000–2004 között.
- <sup>40</sup> 1997-ig Népjóléti Minisztérium, 1998–2001-ben a Mocsáry Alapítvány a SzCsM fejezetében, a Külföldön élő magyarok ellátását segítő alapítvány – azaz a Segítő Jobb Alapítvány – az Egészségügyi Minisztériumnál szerepelt.
- <sup>41</sup> A Népjóléti Minisztérium fejezetében szerepelt.
- <sup>42</sup> A Népjóléti Minisztérium költségvetésében erre a célra fordított összeg. HTMH kimutatás 1995. Iratok a határon túli magyartámogatáspolitiká történetéhez 1994–1998. TLA Kv. 3027/2003.
- <sup>43</sup> 1997–98-ban az MKM fejezetében.
- <sup>44</sup> A 18,1 M az OM ugyanezen a címen futó keretében szerepelt.
- <sup>45</sup> Az 1,9 M az OM ugyanezen a címen futó keretében szerepelt.
- <sup>46</sup> 1994–1998 között az MKM fejezetében.
- <sup>47</sup> A költségvetésben 100 M forintot terveztek.
- <sup>48</sup> 20 millió Ft az MKM fejezetében, 30 millió Ft az Országgyűlés fejezetében található.
- <sup>49</sup> Az OM fejezetében.
- <sup>50</sup> A 2218/2001. Kormányhatározat 2549,5 M forint átcsoportosítása a Miniszterelnöki Hivatal fejezeti kezelésű előirányzat informatikai feladatoktól a Belügyminisztérium részére a Magyar Igazolványokkal kapcsolatos informatikai háttér megeremtésére.
- <sup>51</sup> A 2002/2002. Kormányhatározat a Belügyminisztérium részére az informatikai többletköltségekre illetve a kapcsolódó működési költségekre 824 M-t, illetve a Közigazgatási Hivataloknak 71,5 M forintot biztosított. A 2216/2002. Kormányhatározat (Medgyessy-kormány) 1522,8 M forintot pótelőirányzatként csoportosított át a Belügyminisztérium részére az általános tartalékalapból a Magyar Igazolvány bevezetésével és működtetésével kapcsolatos költségekre. Ebből 480 M forintot a 2376/2002. Kormányhatározat lecsípett fejezeten belüli átcsoportosításként.
- <sup>52</sup> Minden esetben a Duna Tv támogatását tartalmazó összeget és a tárgyév MNB éves átlagárfolyamát vettem alapul, kivéve 2002–2004-et, ahol a január 1-i árfolyamot vettem figyelembe.
- <sup>53</sup> Itt torzíthat, hogy 2002-ben a végrehajtott költségvetés kiadási főösszegével számoltam, míg 2003-ban a tervezett kiadási főösszeget vehettem csak alapul. Ha a 2002-ben tervezett összeghez viszonyítok a két kiadási tervezet növekedési dinamikája 116%.
- <sup>54</sup> Adott esetben a pótköltségvetéssel együtt.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
A támogatások értéke USD-ben (millió)	0,659	2,038	12,501	36,088	39,642	32,093	28,619	14,538	12,332	18,124	21,891	42,084	46,221	46,777	57,432



	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Összes költségvetési támogatás növekedési dinamikája (Előző év 100%)	100%	365%	613%	355%	125%	96%	108%	62%	134%	162%	143%	196%	106%	105%	112%
Összes költségvetési kiadási főösszeg növekedési dinamikája (Előző év 100%)	100%	147,90%	123%	124%	122,50%	110%	112%	122%	104%	125%	108%	118%	104%	116%	115%



is számoltam. (Ennél a tematikus csoportosítást fontosabbnak tartottam.) Egyes tételek, pl. a határon túli könyvkiadás a nagyobb minisztériumi költségfejezetekbe kerültek, más esetekben egyszeri programok finanszírozásáról van szó. A zárójelbe tett tételek esetében lábjegyzetes magyarázatot adok. Több helyen olyan tételeket is felvettem, amelyek önállóan nem szerepeltek a költségvetés végrehajtási törvényében, de személyes érdeklődésemre a korabeli illetékesek tájékoztattak az összegek sorsáról és kiadási helyéről. (Köszönöm!) A támogatások állami költségvetésen belüli aránya mellett nagyon fontosnak láttam a növekedést dollárban is bemutatni, valamint ennek dinamikáját összevetni a költségvetés kiadási főösszegének növekedésével. (Itt a forint 1998 utáni erősödése bizonyos torzítást idézhet elő.)

Az előbbi táblázat alapján a magyarországi állami költségvetésből határon túli magyarok támogatására összesen 78,976 milliárd forinttal számolhatunk 1990–2004 között. De mivel magában a költségvetésben is vannak rejtett tételek (az intézmények belső működési kereteiben és a nemzeti kulturális intézményekben, kulturális programokban), és a költségvetésen kívül is léteztek támogatások az állami forrásokat elosztó szervezetek felé (Szakképzési Alap, MOL, OTP, Szerencsejáték Rt., MVM, NKA stb.) az egész összeget kb. 83–85 milliárd forintra teszem.<sup>286</sup> (Az éves viszonyításhoz: 2001-ben az Országgyűlés Hivatalának volt a határon túli támogatásokhoz hasonló összegű költségvetése 10,248 Md forint.) A további arányvizsgálódások során azonban megmaradok a táblázatban közölt adatoknál. A támogatási összeg dollárban való átszámolásán alapuló ábra alapján jól látszanak a támogatáspolitiká nagy szakaszai. Az első az 1989-től tartó, a költségvetésben 1990-ben megjelenő szakasz, amely az 1992-es költségvetésben intézményesül a HTMH létrehozásával és az Illyés Alapítvány megerősítésével. A második szakasz 1992–1994-re tehető. Itt azt az elgondolkoztató jelenséget tapasztaljuk, hogy az

<sup>286</sup> Lásd az Apáczai Közalapítványnak folyósított összegeket: 3,5 MD (a támogatásokat évenként áttekintő táblázat 34. jegyzetében részletezve) és az NKA évi kb. 100 milliós keretét. Nem szerepel külön tételként a BM költségvetésének a Magyar Igazolvány program sem.

1994-es, dollárban mért szint lényegében a 2001-esnek felel meg, amikor is a Duna Tv támogatása mellett a másik két nagyszabású program is beindult. (De itt biztosan torzító tényezőként hat a forint megerősödése a dollárhoz viszonyítva.) A harmadik korszakban 1994–1998-ban, miközben reálértékben csökkent a támogatások összege, a belső szerkezetük is átalakult. Egyrészt erőteljesen megjelenik a gazdasági támogatások rendszere, másrészt beálltak az egyes, a mai napig folyó programok (pl. színházak, könyvkiadás, pedagógusszövetségek, egészségügy) támogatása. Harmadrészt pedig a Duna Tv támogatásának aránya az ösztámogatás feléről 1996 után lecsökken 1/3-ára. Ha a támogatások növekedési dinamikáját nézzük, összehasonlítva a költségvetési kiadások dinamikájával – akkor egyrészt a stabilizációt látjuk, másrészt itt is kiderül, hogy az 1997–1998-as években a támogatások mértéke visszaesett. De mindez az egész költségvetés, illetve a magyar gazdaság korabeli krízisével szinkronban történt. A negyedik szakasz 1998-tól 2001–2002-ig tartott, amikor nem pusztán újra növekedtek a támogatások, hanem azok növekedési dinamikája a költségvetési növekedést is megelőzte. De ez a növekedés 2002-ben sem állt le, hisz a nagy projekteket tovább folytatták. Ekkortól a támogatások és a költségvetési kiadások növekedése összhangba került. Ezért ezt már egy új, ötödik szakasznak tekintem, mert ez közelít a különböző politikai nézőpontokból egyaránt megfogalmazott elvárás felé, hogy a költségvetésnek egy bizonyos állandó aránya biztosíttassék a határon túli magyarok támogatására.

Ha a 15 év összes támogatásán belül vizsgáljuk az arányokat, akkor nyilvánvaló, hogy az összes támogatásnak 60%-a a 2001–2004 közti időszakra tehető.

A támogatások célját tekintve három *fő magyarságpolitikai projektet* lehet kiemelni. A közös nemzeti kommunikációs szerkezet, a közös magyar kulturális nyilvánosság (döntően a Duna Tv finanszírozása a határon túli magyar média – az előbbihez képest elenyésző) támogatása az ösztámogatások negyedét teszi ki. Az oktatási támogatások, a felsőoktatás-fejlesztés támogatása az összes támogatás 20–22%-át képezik, kb. egy ötödét. A harmadik nagy projekt, a kedvezménytörvény végrehajtása az oktatási-nevelési támogatá-



sokkal együtt 14%-ot tesz ki. (Az oktatási-nevelési támogatás önmagában 5,18%-os tétel. A BM 2003–2004-re vonatkozó költségeit nem ismerem.)

A célok szempontjából egy másik körbe tartozik *a rendszer kormányzati működtetése*, amelyre kb. az összes támogatások kb. 8%-át fordították, és azok a közalapítványok, költségvetési tételek, amelyek egyszerre sokféle igényt: a külföldi szervezetek működtetését hivatottak megoldani. Az ilyen típusú támogatások arányát 19–20%-ra becsülöm. (Ezt döntően az IKA és a Kisebbségi Koordinációs Keret határozza meg 11,6%-os illetve 2,6%-os arányával, és ehhez jönnek a segélyalapok, egyszeri támogatások stb.)

A harmadik körbe a különböző *szakcélú támogatások* tartoznak. Egészségügyi támogatásokra 4%-ot, gazdaságfejlesztésre 5–6%-ot, kulturális életre 5%-ot, tudományos célokra 3–4%-ot fordítottak az elmúlt 15 évben a magyar állami költségvetésből a határon túli magyaroknak szánt forrásokból. (Ebben nincs benne az IKA támogatása.)

A támogatások területi eloszlása országonként külön vizsgálatot igényelne. A fő politikai vitakérdés csak másodsorban az országok közti arány. A legtöbb szóbeli polémia arról folyik a magyar-magyar támogatáspolitikai viszonyrendszerben, hogy a támogatások milyen arányban „maradnak Magyarországon”. Összeállításom alapján ezt az arányt 40–46%-ra becsülöm, 15 év tekintetében.<sup>287</sup> Ezt azonban nem tartom döntő kérdésnek – azáltal, hogy bizonyos tételeket a határon túli magyarok támogatásához sorolunk vagy onnan kivesszünk – ez az arány a szerint változik. Ennél fontosabbnak tartom, hogy *a programokról hol és legfőképp milyen körülmények között*

<sup>287</sup> Az alábbi tételeket soroltam ide, megadva az összes támogatásból rájuk vonatkozó %-os részesedést. Itt a közalapítványok és az egyes költségvetési fejezetek és tételek működési költségével nem is számoltam. Az előbbieknél ez általában a saját összköltségvetésük 10%-a körül van. Természetesen jól tudom, hogy az alább felsorolt intézményekben külön-külön meg kell vizsgálni tételesen a kiadásokat. Hangsúlyozom, hogy csak becslésről van szó: MVSZ 2%; Duna Tv 23,9%; HTMH 7,8%; TLA 1,8%; EÖKI 0,35%; Anyanyelvi Konferencia 0,41%; MTA-OM Domus 0,22%; Szege-di-Nyíregyházi folyamat 1,45%; a közalapítványok összköltségvetési arányának 1/10-e, az összes támogatás 2,6%-a.; BM 5,67%.

*születnek a döntések.* S itt sem a magyarországi-külmagyar helyzet-konfliktus a lényeges, hanem hogy milyen akaratképződés végeredményeként születnek ezek meg. Az eddigi három nagy projektről azt mondhatjuk, hogy felvállalóik politikai döntéshelyzetbe jutva értelmiségi vágyaikat valósították meg. Ezek Magyarországon született ad hoc tervek voltak. A felsőoktatás-fejlesztési program és a státustörvény bejelentése nemcsak a közvéleményt, hanem a szakértőket, illetve a határon túli politikusok jó részét is meglepte.

Végezetül a támogatáspolitikai rendszeren belül a *nagy programok* (Duna Tv 23,9%; felsőoktatás-fejlesztés 12%, kedvezménytörvény végrehajtása 13%) és a *közalapítványok* forrás újraosztását különíthetjük el (IKA 11,6%; UKA 5,4%; Segítő Jobb 3,2%, KKK 2,6%; AKA 1,0%<sup>288</sup>). Ebből látszik, hogy az összes támogatás 49%-a illetve 23,8%-a ez a programokon és intézményeken keresztül folyik. Ezek után kétséges az a támogatáspolitikai toposz, hogy annyira szétszórt a forráselosztási rendszer, hogy öntörvényű és irányíthatatlan. Inkább arról lehet szó, hogy az intézményfenntartásnak nincs külön kerete, és a jelenlegi nagyságrend mellett, ha az intézményfenntartási igényeket kielégítették, akkor az ezekben megvalósítható célprogramokra (pl. tömeges angol nyelvoktatás, számítógépes ismeretek, könyvelési ismeretek stb.) már nincs forrás.

Az egész szerkezet részletes elemzése – pl. a támogatástípusok részletes tartalmi bontása és összegzése – csak akkor lehetséges, ha az egységes nyilvántartási rendszer alapján minden forrás olyan jól átláthatóvá válik, mint ma az IKA-é a saját honlapján keresztül.<sup>289</sup>

### 7.3.3. A mai támogatási rendszer alapproblémái

a) *A határon túli támogatási igények ellátása egyre inkább alapfeladatként jelentkezik.* Alapfeladatokat ellátni a jelenlegi rendszerben döntően társadalmi szervezeti formákban (közalapítványok) egyre

<sup>288</sup> Ez csak a költségvetési támogatásbeli arány.

<sup>289</sup> Lásd [www.ika.hu](http://www.ika.hu). Ez a honlapépítés már az előző kormányzati ciklusban elindult, de a jelenlegi, Novák Lajos készítette rendszert példaértékűnek tartom.

kevésbé lehet és érdemes. A társadalmiasított testületi döntéshozatal a pályázatok nagy száma és az alapfeladatokból fakadó folyamatosság és kiszámíthatóság igénye miatt nem tartható. E tekintetben a jelenlegi rendszer a működőképessége határára érkezett. Ma pl. az IKA kuratóriumi ülésein valamivel több mint 1 perc jut egy döntésre, legyen az százezres, milliós vagy tízmilliós nagyságrendű. A kuratórium – önhibáján kívül – képtelen ellenállni a rá nehezedő, változó érdekkörű nyomásgyakorló csoportoknak, és így nem lehet hosszabb távú normatív stratégiát képviselni és megvalósítani. A kuratóriumok politikailag kiszolgáltatottak. Egyrészt azért, mert a szakmai-kormányzati képviselők (osztályvezetői szint) mellett pártdelegáltak a kuratóriumok tagjai. S ez utóbbiak politikailag jóval súlyosabbak, mint a logikusan fölmerülő szakmai érdekek potenciális képviselői. Másrészt a határon túli vezető politikusok bármikor átnyúlhatnak a kurátorok feje fölé, és közvetlenül a magyarországi politikai vezetőkkel egyezhetnek meg bizonyos közalapítványi támogatásokban, amelyeket az alapítványoknak teljesíteniük kell, hiszen a mindenkori költségvetéstől és kormányzati felügyelettől függ a működésük. (Ezért sem sikerült eddig az elszámolási kötelezettségüket nem teljesítő szervezetekkel és személyekkel szemben hatékony szankciókat alkalmazni.)

b) *A kisebbségi érdekvédelem és a politikusok – mindenkor szükségessége – támogatása ma nincsenek elhatárolva a közösségi intézmények, a társadalomépítés segítésétől.* Ezek sok esetben az etnikai vonatkozásoktól független közösségépítést is átpolitizálják. Nem beszélve arról, hogy ez a keveredés nem teszi lehetővé, hogy tisztán normatív alapon működhessenek támogatási programok. A sokféle érdek viszonyrendszerében ma a politikai felelősséget viselőknak (kormányzat) nincs jogilag egyértelmű, teljes körű döntési lehetőségük támogatási ügyekben: alkufolyamatok működnek, politikai súlyok alapján.

c) A támogatási összegek növekedése miatt elengedhetetlen *a rendszer ésszerűsítése*, hatékonyságának növelése. Ha erre megvolt is a politikai akarat,<sup>290</sup> szakmai szempontokból ezt jelenleg döntően *négy dolog akadályozza:*

<sup>290</sup> Erre nézve 1995-ben Tabajdi Csaba és a HTMH dolgozott ki kormányelöter-

A megfelelő döntésekhez és a koordinációhoz nem rendelkezünk megfelelő információkkal. *Jelenleg nincs, de most készül, olyan nyilvántartás, amely egységes rendszerben kezelné valamennyi határon túlra irányuló, költségvetési forrásokból származó támogatás adatait.*<sup>291</sup> Természetesen léteznek külön-külön alapítványi adatbázisok, de ezek sok esetben nem kompatibilisek egymással, nem teljeseek, és az ágazat, intézmény, személy támogatását csak külön-külön lehet feltárni.

*Az utóbbi 10 év támogatáspolitikájáról nem készültek hatékonyságvizsgálatok.* Ma pl. nincs világos képünk arról, hogy a magyar állami támogatással különböző határon túli intézményeknek vásárolt ingatlanok hogyan vannak kihasználva. Mi lett a sorsuk, ki működteti ezeket és milyen célból és haszonnal. A támogatáspolitikának nincs visszajelző rendszere. A kuratóriumok, kormányzati tisztviselők, különösen az előkuratóriumok kényesen ügyelnek a rendszer stabilitásának fönntartására, és tartanak minden szerkezeti módosítástól. Ebben a helyzetben a pályázati döntésekkel elégedetlenkedők közé könnyű besorolni a szakértői, szervezeti kritikák megfogalmazóit. Az ebből a helyzetből való elmozdulás csak felülről, megfe-

---

jesztést, amely állandósítani akarta az állami költségvetésben a határon túli támogatások arányát, az Illyés Alapítványt közalapítvánnyá alakította, az Új Kézfogás Közalapítványt létrehozta, a HTMH mellett a szaktárcák és a közalapítványok képviselőiből támogatáspolitikai egyeztető munkabizottságot hozott létre. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásait egy az IKA-hoz hasonló intézményen keresztül tervezte továbbosztani. Ekkor is tervezték a támogatások egységes folyósítási és elszámolási rendszerének bevezetését. Vonatkozó anyagok: Iratok a határon túli magyarság támogatáspolitikájának történetéhez 1994–1998. TLA Kv. 3027/2003. De ez 2002 tavaszáig nem történt meg, amikor ebben a kérdésben a leköszönő kormány hozott rendeletet. (92/2002, Kormányrendelet a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. Törvényben meghatározott támogatások központi nyilvántartásáról.) Az ezzel kapcsolatos munkák elindultak, de a különböző nyilvántartási rendszerek inkompatibilitása és a gyenge érdekérvényesítő képessége miatt ez a rendszer ma is csak készülőben van.

<sup>291</sup> A program gazdája a HTMH. 92/2002 Kormányrendelet a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvényben meghatározott támogatások központi nyilvántartásáról alapján.

lelően következetes (magyar–magyar) politikai konszenzus nyomán indítható el. (Ehhez pedig az egyes határon túli magyar közösségek belső, demokratikus megállapodása szükséges.)

Az egységes nyilvántartási rendszer mellett *az egységes pénzkezelési, fölhasználási és elszámolási rendszer is hiányzik*. Ezen belül külön problémát jelent a magyarországi támogatásoknak a szomszédos országokban való adóztatása. Ma a támogatások adótartalmát egy másik, jórészt olyan állam kapja meg, amelynek a magyarságpolitikája hozzájárul(t) ahhoz, hogy az adott magyar intézményrendszer magyarországi támogatásra szorul. A mai magyarországi határon túli támogatáspolitikát teljesen idegen az EU-n belüli pályázati és közpénz-felhasználási és ösztöndíjszabályoktól. Egyrészt a monitorizálás teljes hiánya miatt, másrészt az önrész elvének nem alkalmazása okán.

*A jelenlegi rendszer megváltoztatásában a határon túli politikai elitek sem érdekeltek*. Egyrészt azért nem, mert az utóbbi évtizedben politikai szocializációjuk során folyamatosan növekedett a súlyuk a forráselosztásban, és az ebben való részvétel, a források biztosítása komoly pozíciókat jelent a számukra. Egy átalakítás megint a budapesti – eleve hozzá nem értőnek feltételezett – beleszólás rémével fenyeget. Miközben azzal is számolnunk kell, hogy ugyanezen politikai elit saját országa kisebbségeket illető támogatása fölött is rendelkezik. Másrészt egy jelentős, tartalmi (normatív alapú és intézményi akkreditálással járó) átalakítás során olyan belső konfliktusokkal kellene szembenézniük, amelyeket valószínűleg nem vállalnának. (Bizonyos intézmények megszüntetése, reprezentációs azonosság-tudat-őrző programok létjogosultságának megmagyarázása stb.)<sup>292</sup> Harmadrészt pedig egy a kisebbségi társadalom önálló és magyarországi mércével is hatékony alrendszerre alapozott támogatáspolitikát nem-

<sup>292</sup> Ha most itt felsorolok egy konkrét intézménysort, akkor nem csak átlépek a kerülni óhajtott „társadalom mérnöke” szerepbe, hanem a demokratikus akaratképződés intézményesítésének elvét is megsérteném. Olyan támogatáspolitikai kontroll-mechanismusokra van szükség, amelyekben ez nyilvánvalóvá és nyilvánossá válik.

csak a pártpolitika súlyát csökkenthetné, hanem az attól független kisebbségi intézményi pozíciókat erősíthetné meg.

d) A jelenlegi rendszer az átláthatatlansága mellett tele van alkukkal, kényszerhelyzetekből adódó szabálytalanságokkal. Ilyen tényezők: ha a pályázati célokhoz nem elegendők a megítélt összegek, a pályázatban ígértek sem teljesülnek teljes mértékben (de milyen mértékben?); elszámolási problémák; a támogatás kifizetésének késedelmességéből adódó problémák; számla-elszámolási ügyek stb. Ebben a rendszerben a szűkös források miatt mindenki a ténylegesen szükséges összegnél nagyobb költségvetéssel pályázik, hogy a végül megítélt (csökkentett) támogatás is elegendő legyen a vállalt feladat végrehajtására. Ugyanígy gyakori, hogy ugyanazzal a programmal több helyre, több országban is pályáznak. A sok apró kuszaságból adódóan bárki sárosnak érezheti magát.<sup>293</sup> Mindez mentális leromlást és a teljesítményhez kötött viszonyok erodálását hozza magával. Ezekben a situációkban a pályázó a támogatást gyakran segélyezésként éli meg, amiért nem kell semmit felmutatnia.

A beragadt magyar–magyar egymásramutogató vitákat – hiszen mindenki tud a másik oldalról rossz példákat felhozni – egy szakértő úgy jellemezte, mint egy házaspár válás utáni helyzetét, amelyben az egyik félnek állandó lelkiismeret-furdalása van, a másik pedig ezt tudva minél többet szeretne elérni.

<sup>293</sup> A szerző személy szerint felelősnek tartja magát a Múltunk könyvsorozat három kötete megjelenésének elhalasztásáért, bár látszólag az elszámolás megtörtént. Ok: a kiadványok bevezetőjének el nem készülte, pontosabban kutatások elhúzódása. Továbbá egy, a kutatási programja keretében „kijárt” RMDSZ-monográfia elkészültének elmaradásáért és egy kisebbségpolitikai elitkutatás zsákutcájáért. Mindkét esetben a baráti érzelmek erősebbek voltak, mint morális megfontolásaim. Harmadrészt felelősnek tartom magam a NKÖM határon túli könyvkiadás-támogatási pályázata három éve sikertelen átalakítási kísérletének kudarcáért. Még azt sem sikerült elérni, hogy a hatvanmilliós évi támogatásért a kiadók vállalják, hogy 10–10 helyi könyvesboltban minden kiadványuk hozzáférhetővé válik. Ráadásul a határon túli magyar könyvtárak – köszönhetően jóval rosszabb érdekérvényesítő képességüknek – mindössze évi húszmillió forint körüli támogatásban részesülnek. Mint az illetékes bizottság tagja nem fektettem kellő energiát az apparátusharcba.